

**ÓŚRODEK DOKUMENTACJI  
ZABYTKÓW w WARSZAWIE**

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW  
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L Ł M N O P R S T U V W X Y Z

Nr

1. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk”  
**SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY**

Punkt Oporu Wzgórze „319” –  
**OB. NIE UŻYTKOWANY**

2. *Czas powstania*

1937 -1938 r

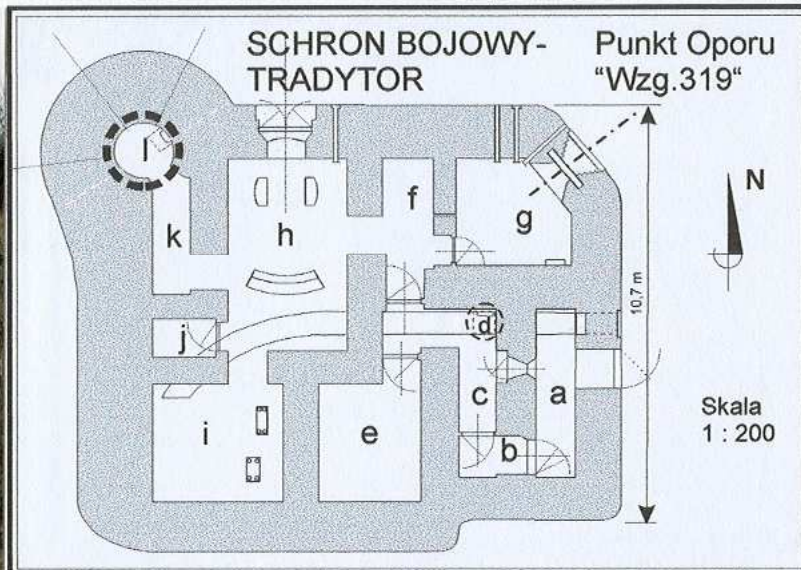
3. *Miejscowość*

**RUDA ŚLĄSKA –  
RUDA POŁUDNIOWA**

11



Widok od wschodu



4. *Adres*

Schron położony na terenie  
Tłoczni „Walenty” Regionalnego  
Oddziału Przesyłu Gazu w  
Świerklanach - PGNiG SA  
Warszawa.

Ruda Śląska ul. 1 Maja 374  
nr hipoteczny dz. nr 308  
KW 4646

4. *Przynależność administracyjna*

województwo Śląskie  
powiat grodzki Ruda Śląska  
gmina miasto Ruda Śląska

6. *Poprzednie nazwy miejscowości*

Ruda

7. *Przynależność administracyjna  
przed 31 grudnia 1998r*

województwo katowickie  
gmina miasto Ruda Śląska

8. *Właściciel i jego adres*

Polskie Górnictwo Naftowe i  
Gazownictwo SA  
Warszawa ul. Krucza 6

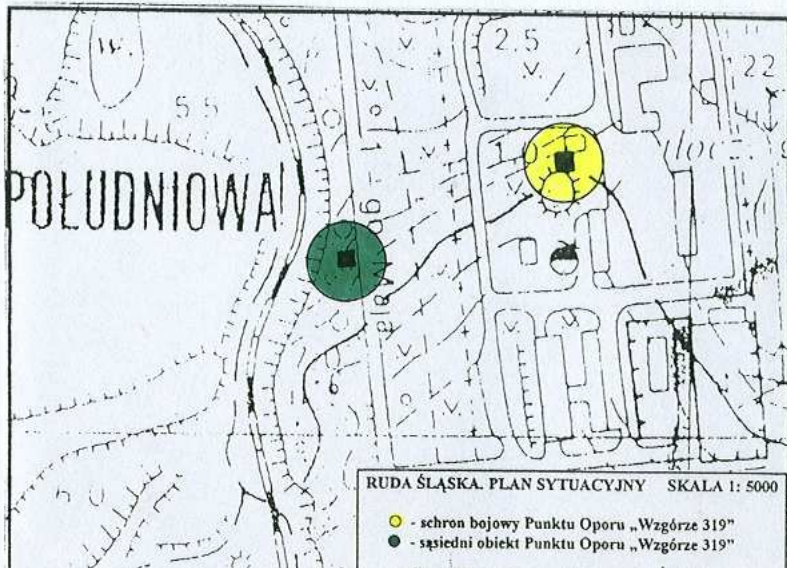
9. *Użytkownik i jego adres*

PGNiG SA - Rejonowy Oddział  
Przesyłu Gazu Świerklany  
ul. Wodzisławska 54

10. *Rejestr zabytków*

Nr

data





21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numery i miejsce przechowywania)

Centralne Archiwum Wojskowe, Akta BI GISZ, t. 302.4.2113

24. Uwagi różne

Dostęp do obiektu utrudniony z uwagi na usytuowanie – na terenie tłoczni gazu. Od strony pn. dobra ekspozycja widokowa.

25. Opracował

tekst	mgr inż. Piotr Sworzeń, mgr inż. Adam Szewczyk
plany, rysunki	mgr inż. Piotr Sworzeń, mgr inż. Adam Szewczyk
zdjęcia, fotografie	mgr inż. Piotr Sworzeń

kwiecień - czerwiec 2000 roku

miejsca przechowywania negatywów

mgr inż. Piotr Sworzeń Katowice ul. Sobieskiego

**Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego.**

22. Bibliografia

- Denkschrift über die polnische Landbefestigung, Berlin 1941r,
- Sadowski Jan. Przygotowania Centralnego Rejonu Przemysłowego Śląska do obrony w okresie międzywojennym w: Woskowy Przegląd Historyczny 1959r, nr 4
- Kartograficzne udokumentowanie zasobów budownictwa obronnego w Polsce od poł. XVIII w. do 1945r. Województwo katowickie, Warszawa 1998r.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

27. Załączniki

wkładka szt. ...7....



## 12. *Autorzy, historia obiektu, określenie stylu*

Na początku XX w. tereny pomiędzy Chebziem, Nowym Bytomiem, Czarnym Lasem, Pawłowem, Bielszowicami, Porębą i Rudą stanowiły otwarte, słabo zurbanizowane rejony przecięte drogą z Królewskiej Huty do Zabrza /Kronprinzen Strasse/. Druga droga przechodząca przez ten obszar wiodła z Rudy, od pn. /Victor Strasse/. Przy skrzyżowaniu dróg rozbudowywano kolonię Karol Emanuel /od wsch./ . Nieco dalej /od pd./ uruchomiono fabrykę wyrobów szamotowych oraz szyb „Elżbieta” pobliskiej kopalni „Wolfgang”. W oddaleniu pozostawały dominujące kompleksy przemysłowe kopalni „Wolfgang” - od zach. /powiększonej w następnych latach o część koksowni, elektrowni i nowoczesnego zakładu „Hrabia Franciszek”/ oraz kombinatu „Friedenshütte” - od wsch. Topografię obszaru znaczyły naturalne nierówności i obniżenia. W 1921r otwarte i słabo zabudowane obszary znalazły się w pobliżu granicy z Niemcami. Granicę wyznaczono w pewnym oddaleniu na pn-zach., w pasie zalewowego koryta rzeczno Bytomki. Dalszy jej przebieg ukierunkowano na pd. z przejściem przez obszar Poręby i Bielszowic. Z chwilą utworzenia granicy rozpoczęto organizowanie obrony Państwa Polskiego w strefie przygranicznej. Od początku projektowano budowę umocnień stałych. Dojście Hitlera do władzy przyspieszyło realizację programu. W 1933r w Sztabie Generalnym zatwierdzono projekty pierwszych obiektów. Nad opracowaniem czuwał dowódca 23 DP gen bryg. dr Józef Zajac /następne projekty powstały z udziałem płk Jan Sadowski i płk W. Klaczyńskiego/. Zgodnie z projektami pierwsze umocnienia powstały w oddalonym rejonie Bobrownik, Kochłowic i Dąbrówki Wielkiej. Prace wykonano do 1936r.

### c.d na wkladce

## 13. *Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje. Wnętrze wyposażenie instalacje)*

**Schron tradytorowy** – zlokalizowany na obszarze Rudy Południowej, w rejonie rozciągającym się po wsch. stronie głównej drogi prowadzącej do Wirka /ul. 1 Maja/. Zbudowany na pn. stoku wzgórza 319, opadającym w kierunku szosy Zabrze – Chebzie. Położenie schronu dawało dogodne warunki do odszukania celu ,określeniu jego współrzędnych oraz obserwacji skutków ognia. Usytuowanie osi strzelnicy armaty w kier. pn. dawało możliwość czołowego i flankowego ostrzału wojsk nieprzyjaciela na obszarze rozciągającym się od bezpośredniego przedpola po Bytom; Helenke, Rojce. Z tradytorom zachodnim Punktu Oporu ”Łagiewniki ” oraz z tradytorom Punktu Oporu ”Wzg 304,7”. tworzył system artyleryjskich ogni krzyżowych na rozległym międzypolu tradytorów. Dwa ckm –y tradytora służyły bezpośredniej obronie obiektu i jednocześnie uzupełniały system zapór ogniowych punktu oporu. Ich sektory ogniowe wyznaczały przedni skraj pozycji bronionej zbliżony do linii łączącej dwór Ruda Nowa z Kol. Styczyńskiego. Od pn. -wsch., pd. i pd.-zach. w sąsiedztwie schronu zlokalizowano sąsiednie dzieła punktu oporu które we współpracy systemu ogni ckm miały również za zadanie wzajemną obronę stropów

**Schron** :typ najcięższy- odporność „E”, zbudowany w konstrukcji żelbetowej wylewanej, zbrojonej prętami stalowymi Ø 10mm w warstwie zewnętrznej oraz Ø 20mm w warstwie wewnętrznej - grubość ścian narażonych na bezpośrednie trafienia pociskami podczas ostrzału artyleryjskiego, ~2m , grubość ścian bocznych ~1,3m, przy strzelnicy armatniej ~1,5m, grubość ścian wewnętrznych ~1m. Obiekt jednokondygnacyjny. Strop wzmocniony przeciwoodpryskowo stalowymi belkami w odstępach co 0,36 m, z wypełnieniem odstępów pasami z blachy stalowej grubości 5mm. Grubość stropu ~1,70m. . Powierzchnie zewnętrzne oraz wewnętrzne ścian nie tynkowane z widocznymi śladami odeskowania. Wewnętrzne powierzchnie ścian zewnętrznych zabezpieczone siatką przeciwoodpryskową. Na styku bryły z podłożem oraz w partiach obsypanych zabezpieczenia izolacją z lepiku. Budowla na rzucie nieregularnym zbliżonym do prostokąta ze ściętym narożnikiem ;pn. –wsch. oraz modyfikowanym okręgiem narożnikiem pn. – zach.– kopułą pancerną. Ściany szybu kopuły tworzą uskok ochronny dla strzelnicy armaty. W układzie bryły w połączeniu ścian oraz ścian i stropu zewnętrzne łuki.. Obsypane niewidoczne partie schronu od pd – zach. Pozostałe partie widoczne. W narożniku pn. – zach. ponad wysuniętą i obniżoną partią stropu żelbetowego stalowna kopuła bojowa na rzucie pierścienia wystająca poza obrys stropu głównego połową średnicy .Kopuła pancerna produkcji zakładów Wspólnoty Interesów sygnowana **W. I. – 1938 105/18** średnica wewnętrzna Ø 1,8 m, grubość ścianki 180mm, pod stropem zastosowano blaszany płaszcz przeciwoodpryskowy. W kopule 3 otwory strzelnic rozmieszczone co 60°, oś lewego w przybliżeniu skierowana na zach., pn. – zach., pn.- wsch. W części wsch ponad partią żelbetową stropu. stalowna kopuła obserwacyjna na rzucie pierścienia (średnica zewnętrzna Ø 1, m, grubość ścianki 130mm). W kopule 6 otworów obserwacyjnych rozmieszczonych co 60°, we wnętrzu sygnatura producenta Zakładów Ostrowieckich **Z.O1936. N 28**. W ścianie wsch. schronu . otwór prostokątnego wejścia( w części zasypany śmieciami) pierwotnie zamykanego nieistniejącą kratą przeciwstrumową. Obok po prawej na ścianie otwór czerpni powietrza . Dalej , dalej strzelnica ckm (obecnie zamknięta kratą, pozbawiona tarczy pancernej)obsługiwana z izby bojowej -c, pod strzelnicą od prawej dwie depresyjne ręczne zrzutnia granatów – druga z wylotem za narożnikiem ściany pn. , dalej w ścianie pn. dwa wyloty wentylacji chronione pancierzem., strzelnica armaty polowej osłonięta uskokiem ochronnym i zamykana (nieistniejącą dwuskrzydłową okiennicą pancerną)

**Wnętrze:** Wejście od wsch do przedsionka -a zamykane kratą przeciwstrumową( nie zachowaną.), bronione strzelnicą broni ręcznej z korytarza –c , Przedsionek łamany czterokrotnie w układzie „labiryntowym” pod kątem prostym dla ochrony drzwi wejściowych schronu. W układzie przedsionka śluza gazowa –b

### c.d na wkladce



<p>14. Kubatura</p> <p>..... m<sup>3</sup></p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>..... m<sup>2</sup></p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>schron bojowy</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>obiekt nie użytkowany</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>Brak właściwych prac - te, które przeprowadzono nie uwzględniały potrzeby ochrony wartości zabytkowych obiektu</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropkonstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Schron opuszczony i zdewastowany Z uwagi na wytrzymałość konstrukcji stan zachowania budowli stosunkowo dobry.</p> <p>Obiekt wykazuje</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- zawilgocenie z utrzymującą się miejscami wodą. Nieszczelność izolacji zewnętrznej.</li> <li>- znaczne zanieczyszczenie wnętrza i zaśmiecenie w bezpośrednim otoczeniu</li> <li>- przemurowania w otworach czerpni powietrza i strzelnic z wprowadzeniem współczesnego okratowania. W otworze głównego wejścia widoczna współczesna ślusarka drzwiowa</li> </ul> <p>Ze schronu demontowano elementy wyposażenia /pancerne skrzydła drzwiowe, wkładki i zamknięcia strzelnic, krzeselka, stoliki, instalacje/.</p>	
		<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Uporządkowanie terenu. Wycinka zarośli dla uzyskania właściwej ekspozycji widokowej od pn. Wykonanie elementarnej konserwacji schronu /uszczelnienie stropu i murów/. Wskazane zagospodarowanie /np do celów magazynowych/ bez naruszania struktury budowli.</p> <p>Popularyzacja w przewodnikach podstawowych informacji o obiekcie i jego historii</p>	



1. <i>Miejscowość</i> <b>RUDA ŚLĄSKA – RUDA POŁUDNIOWA</b>	2. <i>Obiekt</i> Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” <b>PUNKTU OPORU WZGÓRZE „319” – SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE UŻYTKOWANY</b> / /	3. <i>Zawartość wkładki</i> ciąg dalszy punktu 12 - historia obiektu ciąg dalszy punktu 13 - opis obiektu, ilustracje
---	--	--

c.d historii

W dalszej kolejności budowę umocnień prowadzono na linii Dąbrówka Wielka - Kochłowice, przechodząc m.in przez tereny Łagiewnik, Goduli i Czarne Lasu. Zaplanowane prace wykonano w 1937r dla powiązania fortyfikacji w jednolitym pasie umocnień. Ostatecznie powstały kolejne punkty oporu - „Łagiewniki”, „Godula” i „Wzgórze 319”. Ostatni z punktów oporu rozbudowano w pobliżu Nowego Bytomia. Nazwę zapożyczono od miary wysokości wzniesienia leżącego na trasie drogi z Rudy. Schrony rozmieszczono po obydwu stronach tej drogi w wąskim wydłużonym pasie. Wzniesiono obiekty jednokondygnacyjne, najczęściej z kopułami pancernymi i strzelnicami ckm. Oprócz tego typu schronów postawiono dwa tradytory i budowle pozorujące schrony. Na tyłach punktu oporu zbudowano zespół obiektów koszarowych z dwukondygnacyjnym budynkiem i takimż schronem. W pobliżu koszar postawiono w obniżeniu schron magazynu amunicyjnego. Przy budowie schronów wykorzystywano kopuły pancerne jeszcze z 1936r dostarczone z Zakładów Hutniczo - Metalowych w Ostrowcu Świętokrzyskim. Na etapie budowy schronów Wzgórza „319” wprowadzono numerację obiektów - 26, 27, 28, 29a, 29b, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 42, 42a, 44, 45, 54 /brak możliwości przypisania numerów/. Zastosowane numery odnosiły się jednak także do schronów w międzypolach punktów oporu. Zasadniczy etap prac budowlanych przy fortyfikacjach „Wzgórza 319” wykonano w 1937r. Za wykonanie odpowiadał kpt. Szmidt /kierownik budowy/ i płk. Jerzy Sochocki /kierownik robót nr 23/. Nad całością czuwał dowódca 23 DP płk Jan Sadowski. W 1938 r roboty kontynuowano ale przy wznoszonych schronach montowano już kopuły wykonane w Zakładach Wspólnoty Interesów Górnico - Hutniczych S.A. Jednym z ważniejszych schronów zamykających sektor w kierunku głównej drogi Zabrze - Królewska Huta był tradytor usytuowany w niewielkim oddaleniu na pn. od wierzchołka wzniesienia 319. Tradytor posiadał dwie kopuły sygnowane ZO 1936 N28 i WI 1938<sup>105</sup>/<sub>78</sub> odpowiednio z Ostrowca Świętokrzyskiego i „Wspólnoty Interesów”. W 1938r umocnienia uzyskały stan gotowości. Należały do odcinka „C - Nowy Bytom” pozycji uznawanej za Obszar Warowny. Prace nad rozbudową systemu prowadzono do 1939r. Łącznie powstało dziewięć punktów oporu w pasie umocnień od Przeczyc do Gostynki - licząc przeszło 60 km. Dowódcą pozycji został płk J. Sadowski. W marcu 1939r śląskie fortyfikacje podporządkowano armii „Kraków”. W dniu 1 września schrony wraz z całym pasem umocnień od Wymysłowa do Kochłowic prezentowały się jako obiekty gotowe i w pełni przygotowane do obrony. W kampanii wrześniowej nie były jednak atakowane. Natarcie rozwijano z innych „bezpieczniejszych” kierunków. W nocy z 2 na 3 września z uwagi na ogólną sytuację na froncie schrony zostały rozbrojone i opuszczone. Stan taki utrzymywał się przez okres okupacji. W pierwszych latach powojennych niektóre obiekty dawnego punktu oporu Wzgórze „319” traktowane były jeszcze jako budowle przydatne dla celów wojskowych. Okresowo przeprowadzano ich konserwację. W następnym okresie dawne schrony bojowe były obiektami opuszczonymi i coraz bardziej narażonymi na dewastację. W latach 70-tych obszar po pn. stronie wzgórza „319” stał się miejscem inwestycji. Na terenie w pobliżu tradytora wzniesiono budynki oraz instalacje tłoczni - rozdzielni gazu. Miejsce budowanego zakładu /wraz ze schronem/ ogrodzono. Stan taki utrzymuje się do chwili obecnej. W trakcie prac naruszono pierwotne nasypy ziemne przy schronie wykonując m.in poszerzenie dla trasy dojazdowej.

Do zespołu projektantów schronów należał płk Jan Sadowski, płk W. Klaczyński





**Partia wejścia. Widok od strony pd-wsch.**

**Otwór czerpni powietrza przy wejściu**



**Widok od strony pn-wsch**

**Strzelnica karabinu maszynowego**





1. *Miejscowość*

**RUDA ŚLĄSKA –  
RUDA POŁUDNIOWA**

2. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” **PUNKTU OPORU  
WZGÓRZE „319” – SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE  
UŻYTKOWANY** //

3. *Zawartość wkładki*

ilustracje



**Widok od strony pn  
Strzelnica armatnia w partii pn**



**Fragment strzelnicy armatniej oraz przysłona otworu wentylacyjnego /po lewej  
stronie strzelnicy/**





**Widok od strony zach**

**Widok na kopulę ckm od pn**



**Widok na kopulę ckm od pn-wsch**



1. *Miejscowość*

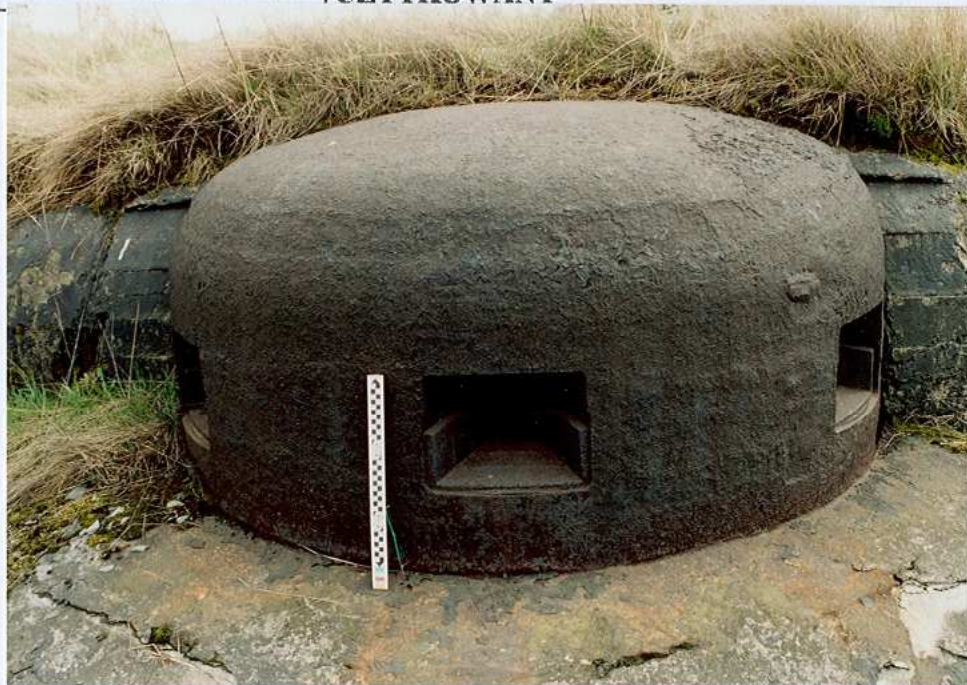
**RUDA ŚLĄSKA –  
RUDA POŁUDNIOWA**

2. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk”      **PUNKTU OPORU**  
**WZGÓRZE „319” – SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE**  
**UŻYTKOWANY**      //

3. *Zawartość wkładki*

ilustracje



Widok kopuły ckm  
Widok kopuły obserwacyjnej



Strzelnica zach. kopuły ckm  
Widok kopuły obserwacyjnej







Widok strzelnicy obrony wejścia



Otwór głównego wejścia



Przewody czerpni powietrza w korytarzu



1. Miejscowość

RUDA ŚLĄSKA –  
RUDA POŁUDNIOWA

2. Obiekt

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” PUNKTU OPORU  
WZGÓRZE „319” – SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE  
UŻYTKOWANY / /

3. Zawartość wkładki

ilustracje



Widok strzelnicy obrony wejścia /od wewnątrz/



Korytarz na wysokości wejścia do kopuły obserwacyjnej



Element w podstawie kopuły obserwacyjnej-  
uchwyt siedziska





Widok wnętrza kopuły obserwacyjnej ze znakami producenta



Widok wnętrza kopuły ckm

Fragment wnętrza /izba bojowa ze strzelnicą ckm/



Województwo łódzkie  
Urząd Marszałkowski



1. *Miejscowość*  
**RUDA ŚLĄSKA –**  
**RUDA POŁUDNIOWA**

2. *Obiekt*  
 Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” **PUNKTU OPORU**  
**WZGÓRZE „319” – SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE**  
**UŻYTKOWANY** / /

3. *Zawartość wkładki*  
 ilustracje



Fragment wnętrza /izba bojowa ze strzelnicą ckm - nr 1/





**Fragment wnętrza /izba armaty/**



**Fragment wnętrza /maszynownia/**





2. <i>Miejscowość</i> <b>RUDA ŚLĄSKA –</b> <b>RUDA POŁUDNIOWA</b>	3. <i>Obiekt</i> Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” Punkt Oporu Wzgórze „319” – <b>SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE UŻYTKOWANY</b> /...../	4. <i>Zawartość wkładki</i> ciąg dalszy punktu 12 opis ilustracje
---	---	---

**c.d. opisu.**

W końcu korytarza-c, wejście drabiną kłamrową przez otwór kwadratowy do kopuły obserwacyjnej - d. Dalej pomieszczenia w układzie: izba łączności i dowodzenia –e, komora amunicyjna –f, izba bojowa ckm – g, izba bojowa armaty polowej –h, maszynownia i filtry – i, pomieszczenie wc –j, .Izby były wyposażone w składane przyścienne ławki, stoliki, oraz prycze.

**Instalacje:** Schron posiadał instalacje elektryczną zasilaną z własnego agregatu prądotwórczo-wentylacyjnego napędzanego silnikiem spalinowym( alternatywnie ręcznie). Łączność zewnętrzna była realizowana za pomocą specjalnej sieci telefonicznej SOW Łączność wewnętrzną ułatwiały rury głosowe łączące stanowisko ckm w kopule i stanowisko obserwacyjne z izba dowodzenia.. Instalacja filtrowentylacyjna była oparta na systemie nadciśnieniowym z zaworami zwrotnymi oraz systemie indywidualnego odprowadzenia gazów prochowych cekaemów. Teren wokół obiektu pokrywał rozbudowany system przeszkód przeciwpiechotnych.

**Uzbrojenie:** stanowiły: armata polowa 75mm wz.02/26, dwa ckm wz.30 co najmniej 2 rkm oraz uzbrojenie osobiste żołnierzy obsady schronu. Uzbrojenie kopuły stanowił ckm kal. 7.92mm wz.30 produkcji polskiej osadzony na specjalnej obrotowej podstawie pozwalającej na ustawienie ckm-u w jednej z trzech strzelnic rozmieszczonych co 60°, 6.Każda ze strzelnic kopuły jest dwuotworowa, posiada otwór- szczelinę obserwacyjno- celowniczą z przesuwными podwójnymi zasłonami oraz otwór pod lufę ckm-u z wkładką przeciwrykoszetową.

**Obsada:** schronu składała się z około 21 osób.



Izba dowodzenia- pulpit dowódcydestrukt i rury głosowe



Izba dowodzenia – ławki przyścienne destrukty





**Łącznik -K. Osady spowodowane nieszczelnością stropu**



**Izba bojowa ckm, podpory stałej pólki przyściennej**



**Pomieszczenie – wc, miejsce pisuaru**



**WKŁADKA DO KARTY EWIDENCYJNEJ ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA****ZAŁĄCZNIK NR 7**3. *Miejscowość***RUDA ŚLĄSKA –  
RUDA POŁUDNIOWA**4. *Obiekt***Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego „Śląsk” Punkt Oporu Wzgórze  
„319” – SCHRON BOJOWY TRADYTOROWY OB. NIE UŻYTKOWANY**5. *Zawartość wkładki*

ilustracje

**Panorama zadań ogniowych ckm w kopule pancerniej**



